

جواد قنبری بگلر (کارشناس ارشد زبان‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، نویسنده مسئول)^۱

دکتر محمود الیاسی (استادیار گروه زبان‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد)^۲

دکتر علی ایزانلو (استادیار گروه زبان‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد)^۳

بررسی تفاوت‌های گویش کرمانجی بیگلر با گویش‌های کرمانجی مجاور

چکیده

کرمانجی مهمترین گونه زبان کردی است که علاوه بر کشورهای ترکیه، عراق، سوریه، و برخی از مناطق کردنشین غرب ایران، در استان خراسان شمالی و نیز در شمال غربی استان خراسان رضوی بدان تکلم می‌شود. اهالی روستای بیگلر در جنوب شهرستان قوچان همچون بسیاری از روستاهای دیگر این منطقه به یکی از گویش‌های این زبان سخن می‌گویند. از آنجایی که گویش کرمانجی روستای بیگلر نسبت به سایر گونه‌های کردی کرمانجی رایج در منطقه تفاوت‌های بارزی دارد، در این پژوهش تلاش شده است تا این تفاوت‌ها مورد بررسی قرار گیرد. در این مقاله پس از بررسی این تفاوت‌ها به عوامل بیرونی و درونی تغییرات صورت گرفته نیز اشاره شده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد این گویش از سایر گویش‌های کرمانجی مناطق مجاور به لحاظ آوایی، ساخت‌واژی و نحوی متفاوت است، و اینکه زبان‌های دیگر رایج در منطقه یعنی ترکی و فارسی از جمله مهمترین عوامل برون‌زبانی به وجود آمدن این تغییرات بوده‌اند. علاوه بر آن مشخص گردید که در این میان، زبان ترکی بیشترین تأثیر را در ایجاد این تغییرات داشته است و تأثیر زبان فارسی در درجه دوم اهمیت قرار دارد. همچنین از جمله مهم‌ترین تغییرات درون‌زبانی این گویش می‌توان به از بین رفتن تمایز میان شکل حال و گذشته فعل متعدی در این گویش در مقایسه با دیگر گویش‌های کرمانجی خراسانی اشاره کرد.

کلید واژه‌ها: زبان کردی، گویش کرمانجی، گویش کرمانجی بیگلر، تغییر زبان.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۱/۳۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۱۲/۱

پست الکترونیکی:

1.jghanbari81@gmail.com 2.elyasim@um.ac.ir 3.aliizanloo@um.ac.ir

۱. مقدمه

زبان، بی‌شک، مهم‌ترین ابزار ارتباطی انسان به حساب می‌آید، و بررسی علمی پدیده زبان از جنبه‌ها و ابعاد مختلف در چارچوب علم زبان‌شناسی صورت می‌گیرد. این علم حوزه‌های پژوهشی گوناگون، از جمله بررسی و توصیف نظام آوایی، صرفی، نحوی، معنایی، و بسیاری دیگر از حوزه‌های میان‌رشته‌ای نظیر زبان‌شناسی اجتماعی را دربرمی‌گیرد. در حوزه زبان‌شناسی اجتماعی، زبان در درون بافت اجتماعی آن مطالعه می‌شود و چگونگی کاربرد آن در جامعه و تأثیر عوامل اجتماعی مانند طبقه اجتماعی، سطح تحصیلات، سن، جنسیت، قومیت، و غیره مورد بررسی قرار می‌گیرد. باید گفت عوامل اجتماعی مذکور بر انتخاب گونه زبانی افراد مؤثر است که ممکن است باعث شود افراد در یک جامعه تک‌زبانه سبک‌های گفتاری متفاوتی (رسمی، غیر رسمی) را مورد استفاده قرار دهند و در جوامع دو یا چندزبانه، یکی از گونه‌های زبانی را برای ایجاد ارتباط به‌کار ببرند (هلمز، ۲۰۰۸: ۳۴).

از سوی دیگر، دوزبانگی پدیده‌ای معمول در جهان است. به نظر گراسجن (۱۹۸۲) اکثر افراد جهان دوزبانه یا چندزبانه‌اند. در مناطق مختلف ایران که به زبان‌هایی چون کردی، ترکی، و غیره تکلم می‌شود، افراد به دلیل کاربرد اندک زبان فارسی بر این زبان کاملاً مسلط نیستند و ممکن است این امر مشکلاتی را برای آنان در برقراری ارتباط به وجود آورد. همچنین زبان‌ها و گویش‌ها، بخشی لاینفک از زندگی و فرهنگ هر قوم را تشکیل می‌دهد و به همین دلیل، توصیف و بررسی آن‌ها باعث آشنا شدن با فرهنگ آن قوم می‌شود؛ بررسی تغییرات صورت‌گرفته در این زبان‌ها و گویش‌ها و عوامل مختلف آن از جمله عوامل اجتماعی و تأثیر نوع ارتباط و تعامل بین زبان‌ها و گویش‌های مختلف (بویژه در جوامع دوزبانه و چندزبانه) می‌تواند ما را با جنبه‌های دیگری از زندگی مردم آن جوامع، مانند جایگاه و میزان قدرت گروه‌های مختلف، میزان ارتباط آن‌ها با یکدیگر، نگرش و درجه حساسیت و تعصب آن‌ها نسبت به یک گویش و بسیاری جنبه‌های اجتماعی دیگر آشنا سازد.

با نگاهی به زبان‌های مختلف در طول زمان متوجه می‌شویم که در همه بخش‌های زبان تغییراتی صورت می‌گیرد. البته باید توجه داشت که تغییر در همه زبان‌ها به یک اندازه نیست و

زبانی مانند انگلیسی در طول زمان بسیار بیشتر از زبانی مثل زبان ایسلندی دچار تغییرات شده است؛ در واقع، جوامعی که محصورتر هستند و برخورد کمتری با جوامع زبانی دیگر دارند، نمونه‌های خوبی از گونه قدیمی و تغییر نیافته آن زبان به حساب می‌آیند (هلمز، ۲۰۰۸: ۲۲۳). لازم به ذکر است گویش کرمانجی رایج در خراسان تفاوت‌هایی با دیگر گویش‌های کرمانجی زبان کردی دارد، البته تنوع این گویش در خراسان چندان گسترده و قابل توجه نیست و تفاوت‌های زیادی بین گونه‌های کرمانجی در خراسان وجود ندارد؛ اما گونه کردی رایج در روستای بیگلر، در طول زمان دچار تغییرات چندی در نظام آوایی، صرفی و نحوی شده است، که به نظر می‌رسد بخشی از این ویژگی‌ها متأثر از زبان‌های ترکی و فارسی و در مواردی هم ناشی از ساختار خود گویش کرمانجی باشد. در این پژوهش، ابتدا توصیفی اجمالی از گویش کرمانجی روستای بیگلر در شهرستان قوچان ارائه، و به دنبال آن پیشینه تحقیق معرفی می‌شود. سپس برای پی بردن به علل تغییر این گویش، داده‌ها مورد مقایسه و تحلیل قرار می‌گیرند و در پایان نتایج کلی بیان می‌شود.

این تحقیق بر اساس داده‌های گردآوری شده از طریق مصاحبه آزاد با برخی از سخنگویان کرد زبان روستای بیگلر و برخی از روستاهای مجاور (جرتوده، اورته چشمه، دربندی) انجام گرفته است. لازم به ذکر است که داده‌های جمع‌آوری شده از روستای بیگلر با گونه‌های کرمانجی روستاهای مجاور، برخی از منابع مکتوب مربوط به دستور زبان‌های کرمانجی، و نیز با برخی از برنامه‌های کرمانجی صدای خراسان رضوی و شمالی مقایسه شده است.

در مورد تاریخچه روستای بیگلر باید گفت قدمت آن به حدود ۳۰۰ سال قبل باز می‌گردد؛ زبان اولیه مردم آن روستا ترکی بوده و پس از ۵۰ سال کردها وارد آنجا شده‌اند (جابانی، ۱۳۸۰: ۲۷۹) نکته قابل توجه این است که در حال حاضر در این روستا تنها زبان کردی کرمانجی به کار می‌رود؛ هر چند در روستاهای اطراف به زبان‌های کردی، فارسی و ترکی سخن گفته می‌شود.

گویش کرمانجی روستای بیگلر، دارای ۳۵ واج است که اگر بخواهیم آن را با دیگر گونه‌های کرمانجی از جمله گویش‌های مربوط به روستاهای اطراف آن روستا، و نیز دیگر

گویش‌های مربوط به مناطق مختلف کرمانجی خراسانی و آنچه در کتاب‌ها و پایان‌نامه‌های دانشجویی از گویش‌های مختلف کرمانجی توصیف شده است مقایسه کنیم، دارای چند واج کم‌تری نسبت به آن‌هاست و دارای تعدادی واج مخصوص به خود است که در زبان فارسی نیز وجود ندارد. برای نمونه، جلایرلان (۱۳۷۱) تعداد واژه‌های کرمانجی خراسانی را ده واژه می‌داند، این در حالی است که در این گویش تنها چهار واژه پیشین (/e/, /i/, /î/, /ê/) و چهار واژه پسین / /, /o/, /u/, /a/ وجود دارد.

از تعداد ۲۷ همخوان، در گویش کرمانجی بیگلر همانند دیگر گونه‌های کرمانجی خراسانی، ۲۲ همخوان در هر سه جایگاه، آغازین، میانی و پایانی ظاهر می‌شوند، اما همخوان‌های /p/, /t/, /k/ هیچ‌گاه در پایان واژه قرار نمی‌گیرند و حتی در واژه‌های محدود قرضی هم تبدیل به جفت‌های نادمیده‌شان یعنی به ترتیب /p/, /t/ و /k/ می‌شوند. همخوان انسدادی دیگر /q/ است که تقریباً در جایگاه پایانی ظاهر نمی‌شود. واج /t/ در جایگاه میانی هم خیلی کم و محدود ظاهر می‌شود. اما همخوان انسدادی دیگر /ʔ/ است که فقط در جایگاه آغازین می‌آید و در میانه و پایان هیچ واژه‌ای ظاهر نمی‌شود. علاوه بر آن، در زبان کرمانجی همانند فارسی واژه در آغاز واژه ظاهر نمی‌شود و تنها در جایگاه میانی و پایانی واژه‌ها می‌آید. ظهور در جایگاه پایانی هم نسبت به جایگاه میانی کم‌تراست. فهرست همخوان‌های گویش کرمانجی بیگلر در جدول (۱) نمایش داده شده است.

لازم به ذکر است که برای آوانویسی داده‌های این گویش در این تحقیق از نشانه‌های خط نوشتاری «هاوار» که مناسب‌ترین نوع نظام خطی برای توصیف کرمانجی می‌باشد، استفاده شده است؛ ضمن این‌که چهار همخوان نادمیده /p/, /t/, /k/ و /ç/ به آن اضافه گشته است. این نظام نوشتاری در حال حاضر متداول‌ترین نظام نوشتاری کردی و مخصوصاً کرمانجی است که بیشتر در اروپا و ترکیه استفاده می‌شود؛ اخیراً کردهای خراسان هم از همین الفبای «هاوار» که به الفبای «بدرخانی» نیز معروف است در متون نوشتاری خود استفاده می‌کنند. این الفبا از آن-

جایی که اولین بار توسط امیر جلادت بدرخان^۱ از نویسندگان کرد ترکیه با الهام از الفبای لاتین ترکیه ابداع شد، به این نام معروف شده است.

جدول ۱. فهرست همخوان‌های گویش کرمانجی بیگلر^۲

جایگاه تولید	دولبی	لب و دندانی	دندانی آثوری	آثوری	آثوری کامی	کامی	نرم‌کامی	ملازی	چاکنایی
انسدادی	p p' b		t t' d				k k' g	q	?
سایشی		f v		s z	J			x	h
انسایشی					' c				
خیشومی	m		n						
کناری (روان)				l					
لرزشی (غلطان)				r					
ناسوده (نیم‌واکه)						y			

۱. جلادت بدرخان در سال ۱۸۹۳ در استانبول دیده به جهان گشود. در دهه ۱۹۲۰ برای دریافت مدرک دکترای خود در حقوق راهی آلمان شد و در دهه ۱۹۳۰ به دمشق برگشت. او در سال ۱۹۳۲ مجله‌ای به نام *هاوار* (فریاد) را منتشر کرد. وی الفبای کنونی کردی کرمانجی موسوم به الفبای لاتینی یا الفبای *هاوار* را پس از ۱۴ سال تحقیق و تفحص پایه‌گذاری کرد. (<http://www.cloob.com/c/>) (۹ مارس، ۲۰۱۴).

۲. نشانه آپوستروف برای نمایش همخوان‌های نادمیده به کار رفته است.

۲. پیشینه تحقیق

از آنجایی که گویش کرمانجی خراسانی از جایگاه اصلی خود دور افتاده است و از جدایی آن از سرزمین اصلی‌اش حدود پانصد سال می‌گذرد (توحیدی، ۱۳۵۹: ۵)، این فاصله زمانی و مکانی باعث شده تا کرمانجی خراسانی نسبت به دیگر گویش‌های کردی کم‌تر مورد بررسی و توجه قرار بگیرد. باید گفت تا حدود یک دهه قبل تقریباً هیچ تحقیق قابل توجهی در مورد این گویش انجام نگرفته است و حتی خود کردهای خراسان اطلاع چندانی در مورد گذشته و زبان خود نداشتند، اما در چندسال اخیر مخصوصاً با بهره‌گیری از اینترنت اطلاع‌رسانی و ارتباط بین کردهای خراسان بیشتر شده است، و بررسی‌های مربوط به این گویش و همین‌طور آثار و کتاب‌های نوشته‌شده به کرمانجی خراسانی روز بروز در حال افزایش است که به تعدادی از آن‌ها در ادامه اشاره می‌شود.

رحیمی‌دوین (۱۳۷۰) درخصوص تأثیر زبان مادری بر یادگیری زبان انگلیسی در دانش‌آموزان کرمانجی‌زبان شیروان به بحث پرداخته است و به موارد تداخل ناشی از زبان کردی اشاره کرده است.

جلایرلان (۱۳۷۱) به توصیف سه سطح آوایی، صرفی و دستوری این گویش می‌پردازد. نکته قابل توجه این است که او برای گویش کرمانجی خراسانی واج / / را در کلماتی مانند /sing/ قائل شده و میان واج‌های /v/ و /w/ هم تمایزی قائل نشده است.

شیندلر (۱۹۸۸)، ایوانف (۱۹۲۷)، سوکولوف (۱۹۵۰)، سوکولوف (۱۹۵۳)، باکاف (۱۹۶۲) و کوکرم (۱۹۶۲) بر روی واژه‌شناسی و آواشناسی گونه‌هایی از کرمانجی خراسانی تحقیق کرده‌اند (به نقل از ترقی‌اوغاز، ۱۳۷۹).

و در نهایت، مصطفوی‌گرو (۱۳۸۶) به بررسی تاریخی نظام آوایی گویش کرمانجی خراسان پرداخته است. هدف او در این تحقیق این است که مشخص کند آواهای گویش کرمانجی خراسانی از کدام زبان گرفته شده است.

۳. تحلیل داده‌ها

در این بخش ابتدا تفاوت‌های موجود میان گویش کرمانجی بیگلر و سایر گویش‌های کرمانجی در مناطق مجاور را بیان می‌کنیم و سپس به تحلیل عوامل دخیل در پدید آمدن این تغییرات خواهیم پرداخت.

۳-۱. تفاوت‌های آوایی

گویش کرمانجی بیگلر در سطح آوایی تفاوت‌های بسیار مشخصی با دیگر گونه‌های کرمانجی خراسانی دارد، و آن هم از بین رفتن واج /w/ دولبی است که به واج لب‌ودندانی /v/ تبدیل شده است. این ویژگی حتی در نزدیکترین روستاهای کردزبان اطراف این روستا مشاهده نمی‌شود.

مورد دیگر همخوان /x/ است که ترکیبی از دو واج /w/ و /x/ (مصطفوی گرو، ۱۳۸۶) می‌باشد که در این گویش وجود ندارد، ولی در روستاهای اطراف و دیگر گونه‌ها مشاهده می‌شود. لازم به ذکر است که می‌توان این واج را به عنوان /x/ دولبی شده نیز در نظر گرفت. برای نمونه، واژه /xî'n/ (خون) در گونه‌های دیگر به صورت /x'î'n/ تلفظ می‌شود. بر اساس تحقیقات انجام‌شده (برای نمونه جلاپیرلان، ۱۳۷۱)، نظام واجی گویش کرمانجی خراسان دارای ۱۰ واکه است. از آنجا که گویش کرمانجی بیگلر فقط ۸ واکه دارد، این تفاوت نیز می‌تواند به عنوان یک تفاوت آوایی مطرح باشد.

۳-۲. تفاوت‌های ساخت‌واژی

در گویش کرمانجی بیگلر طرز کاربرد صفات تفضیلی و نیز صفات عالی تحت‌تأثیر زبان ترکی منطقه تغییر پیدا کرده است. از آنجایی که تنها در زبان ترکی رایج در منطقه مجاور به این شکل صفات تفضیلی و عالی ساخته می‌شود، باید گفت این تفاوت صرفاً نتیجه تأثیر زبان ترکی بوده و زبان فارسی در ایجاد این ویژگی تأثیری نداشته است.

۳-۲-۱. ساخت صفت تفضیلی و عالی در گویش کرمانجی خراسانی

در تمامی این گویش‌ها، حتی گویش‌های کرمانجی خارج از خراسان رضوی و شمالی، گویش‌های آذربایجان غربی، و غیره صفت‌های فوق به یک شکل ساخته می‌شود.

الف) صفت تفضیلی

تقریباً همانند زبان فارسی با اضافه شدن پسوند /-t'ir/-(تر) به صفت ساده، صفت تفضیلی

به دست می‌آید:

بهرتر، /rin-t'ir/ → خوب /rin/

کوچک‌تر /qeç'ik-t'ir/ → کوچک /qiç'ik/

/?elî je bir-ê xa qiç'ik-t'ir -e/

علی از برادرش کوچک‌تر است.

/?îro heva je duho rind-t'ir-e/

هوای امروز از دیروز بهتر است.

/t'u je me kollan gir-t'ir-î/

تو از همه ما بزرگتر هستی.

ب) صفت عالی

در گویش‌های دیگر کرمانجی، صفت عالی به شکل زیر ساخته می‌شود:

با اضافه شدن پسوند /-t'ir/ همانند صفت برتر اما همراه با عبارت /je kollê/ یا /je

kollan/ (از همه)، به دست می‌آید:

/va dara je kollan pir-t'ir sêv day-e/

این درخت از همه درخت‌ها بیشتر سیب داده است.

/ʔez le nav feslan zimistanê je kolan pir-t'ir. dexazime/

من از بین فصل‌ها، زمستان را بیشتر از همه فصل‌ها دوست دارم.

۲-۲-۳. ساخت صفت تفضیلی و عالی در زبان ترکی (قوچان)

زبان ترکی نیز دارای گویش‌های مختلفی است و ساخت صفت تفضیلی و صفت عالی در هر گویش تفاوت‌هایی با انواع دیگر دارد (قلی‌زاده مزرجی، ۱۳۹۰)؛ ساخت صفت تفضیلی و عالی در گویش ترکی مناطق مجاور روستای بیگلر به شکل زیر است:

الف) صفت تفضیلی

صفت تفضیلی در ترکی قوچان با استفاده از صفت مطلق ساخته می‌شود و پسوندی به آن اضافه نمی‌شود؛ فقط بعد از خود صفت مطلق پسوند /-nen/ و گاهی /-den/ می‌آید که به معنای «از» فارسی است. البته این عنصر جزء ساخت صفت برتر محسوب نمی‌شود. /-nen/ معمولاً پس از ضمیر شخصی یا ضمیر اشاره می‌آید:

/men sen-nen kata yem/

من از تو بزرگتر هستم.

/hesen ?elî-den kata di/

حسن از علی بزرگتر است.

ب) صفت عالی

این صفت با عبارت /teman bîr den/ یا /tamam bîr nen/ به معنای تقریبی «از همه»، «از بین همه» که پس از شکل مطلق صفت می‌آید، ساخته می‌شود:

/sen bizleri tamam bîr den(nen) têt gelu-ay/

تو از همه ما زودتر آمده‌ای.

/sen temabir-den (nen) kata-y-ey/

تو از همه بزرگتر هستی.

۳-۲-۳. صفت تفضیلی و صفت عالی در گویش کرمانجی بیگلر

در این بخش ساخت صفت تفضیلی و صفت عالی در گویش کرمانجی بیگلر با ساخت آن در ترکی و سایر گویش‌های کرمانجی مقایسه می‌شود.

الف) صفت تفضیلی

همان‌گونه که در بخش پیش توضیح داده شد، ساخت صفت تفضیلی در گویش کرمانجی بیگلر همانند زبان ترکی ساخته می‌شود؛ یعنی با استفاده از صفت مطلق که قبل از صفت هم واژه /je/ به معنای «از» می‌آید:

/t'u je min gir-î/

تو از من بزرگتر هستی.

حال اگر بخواهیم واژه به واژه آن را به فارسی ترجمه کنیم چنین عبارتی حاصل می‌شود:

«تو از من بزرگی.»

ب) صفت عالی

در گویش بیگلر صفت عالی هم از روی صفت مطلق ساخته می‌شود و تحت تأثیر زبان ترکی، به دنبال صفت مطلق هیچ جزئی اضافه نمی‌شود، و فقط قبل از آن عبارت /je kollê/ یا /je kollan/ به معنای «از همه» می‌آید:

/?elî je me kollan gir-e/

علی از همه ما بزرگتر است.

/?el je kollt agirdan zeng-e/

علی از همه دانش‌آموزان بزرگتر است.

تفاوت ساخت این صفت در گویش کرمانجی بیگلر با دیگر گویش‌های کرمانجی این است که در دیگر گویش‌ها بعد از صفت مورد نظر پسوند /-t'ir/ هم می‌آید، ولی در گویش کرمانجی بیگلر به شکل صفت مطلق و بدون پسوند می‌آید؛ با مقایسه این دو ساخت؛ یعنی صفت تفضیلی و صفت عالی در این سه گونه زبانی؛ یعنی گویش‌های مختلف کرمانجی خراسان، ترکی قوچان و گونه کرمانجی بیگلر متوجه می‌شویم که ساخت صفت تفضیلی و

عالی در گویش کرمانجی بیگلر متأثر از ساخت آن در زبان ترکی است و شکل اصلی‌اش را از دست داده است.

۳-۳. تفاوت‌های نحوی

در گویش کرمانجی بیگلر در ساخت‌های مختلف فعل‌ها در زمان‌های مختلف و از نظر لازم و متعدی بودن و همین‌طور شکل ارگتیو و کاربرد ضمائر شخصی تغییراتی رخ داده است که در این بخش به آن‌ها اشاره می‌شود.

۳-۳-۱. از بین رفتن زمان حال ساده

در گویش‌های دیگر کرمانجی زمان حال ساده به این شکل ساخته می‌شود:

/de+ستاک حال+دوم+شناسه نوع /de/

/de/ تکواژ طول زمان است که اگر قبل از همخوان باشد /de/ و اگر قبل از واکه قرار بگیرد تبدیل به /d-/ یا /t-/ می‌شود. پس از تکواژ /de/ ستاک حال می‌آید و بعد از آن هم شناسه نوع دوم می‌آید:

/je ve kollan te ekude-k -m/

از همه شما تشکر می‌کنم.

اما در گویش کرمانجی بیگلر به جای این ساخت از حال استمراری استفاده می‌شود:

/de+ستاک حال+سوم+شناسه نوع /de/

یعنی از تکواژ طول زمان /de-/ (که البته قبل از واکه تبدیل به /d-/ یا /t-/ می‌شود) و ستاک زمان حال و شناسه نوع سوم استفاده می‌شود:

/?ez ?elam kitab de-xin-ime/

من الان دارم کتاب می‌خوانم.

/?ez te ekur d& -ime/

من تشکر می‌کنم.

این حالت؛ یعنی استفاده از حال استمراری به جای حال ساده متأثر زبان ترکی است، چون در زبان ترکی هم به جای حال ساده از حال استمراری استفاده می‌شود؛ در واقع در زبان ترکی منطقه این دو زمان یک حالت دارد:

/men sen-nen te ekr ?l-emen/

من از تو تشکر می‌کنم.

۳-۳-۲- دو شکلی شدن کاربرد زمان آینده

در دیگر گویش‌های کرمانجی ساخت زمان آینده با ساخت زمان حال ساده یکی است، اما در گویش کرمانجی بیگلر کاربرد صورت فوق کم است و اغلب برای بیان آینده از ساخت حال استمراری استفاده می‌شود:

/?ez suve dexa z-im-e bî-y-o-m/

من می‌خواهم فردا بیایم.

۳-۳-۳. از بین رفتن حالت ارگتیو

پدیده ارگتیو در گونه‌های پراکنده کرمانجی خراسان به دو شکل ارگتیو کامل و ارگتیو ناقص دیده می‌شود که البته با توجه به پراکندگی هر دو نوع در مناطق مختلف خراسان، نمی‌توان هر کدام را به یک منطقه خاصی نسبت داد.

الف) ارگتیو کامل

در این ساخت طبق حالت ارگتیو، ضمیر در حالت مفعول فعل متعدی گذشته با حالت ضمیر در فاعل فعل لازم به یک شکل می‌باشد؛ در این حالت فعل از نظر شخص و شمار با مفعول مطابقت می‌کند:

/?ez ter- ime mal /

من به خانه می‌روم.

/té ?ez dî-m/

تو مرا دیدی.

/xadt e m xela k ir-in/

خدا ما را خلق کرد.

ب) ارگتیو ناقص

حالتی است که شکل ارگتیو به صورت کامل رخ نمی‌دهد و در حالی که در ارگتیو کامل مفعول فعل متعدی گذشته در حالت مستقیم قرار داشت، در این حالت هم فاعل و هم مفعول در حالت غیرمستقیم قرار دارند:

/min t e dɨ/

من تو را دیدم.

/t e min dɨ/

تو مرا دیدی.

/xadê me exlq k'ir/

خدا ما را خلق کرد.

در مقایسه با دو ساختار ارگتیو در دیگر گونه‌های کرمانجی خراسانی، هیچ‌کدام از دو حالت ارگتیو کامل و ناقص در گویش کرمانجی بیگلر دیده نمی‌شود؛ به عبارت دیگر، فعل همیشه با فاعل تطابق دارد، و مفعول فعل متعدی گذشته هم با فاعل فعل لازم تفاوت دارد. همچنین در پایان تمامی فعل‌ها شناسه می‌آید که با فاعل مطابقت دارد:

/min t e dɨ-m/

من تو را دیدم.

/ve duho gur-ek' k'u ɬin/

شما دیروز یک گرگ کشتید.

نکته‌ای که در مورد تفاوت میان صورت ارگتیو کامل در دیگر گویش‌های کرمانجی با حالتی که در گویش کرمانجی بیگلر وجود دارد (عدم وجود ارگتیو) این است که دو جمله با ظاهر کاملاً مشابه معنای عکس هم می‌دهند یعنی جای مفعول و فاعل عوض می‌شود:

/te ?ez dîm/

تو مرا دیدی.

اما همین جمله در گویش کرمانجی بیگلر به معنای دیگری است:

/te ?ez dim/

من تو را دیدم.

البته این در شرایطی است که به جای استفاده از ضمیر شخصی غیرمستقیم که نقش مفعول جمله را دارد از ضمیر مستقیم شخصی استفاده شود. از دیگر پیامدهای حذف ارگتیو، از بین رفتن تمایز بین ضمائر مستقیم و غیرمستقیم شخصی در گویش کرمانجی بیگلر است که در بخش بعدی بدان اشاره می‌شود.

۳-۳-۴. تغییر در نوع کاربرد ضمائر شخصی

ضمائر شخصی در کردی کرمانجی به دو نوع مستقیم و غیرمستقیم، تقسیم می‌شوند:

ضمیر شخصی مستقیم «من» /?ez/

/?ez ter-ime mal/

من به خانه می‌روم.

/?ez ډ mmal/

من به خانه رفتم.

/min/

ضمیر غیرمستقیم «من»

/min gut'-im/

من گفتم.

/t e min ډ/

تو مرا دیدی.

بر اساس مثال‌های بالا باید گفت حالت ارگتیو تنها در ضمائر مستقیم و غیرمستقیم در گویش کرمانجی بیگلر باقی مانده است که این تمایز هم در برخی موارد از بین می‌رود و به جای استفاده از ضمیر شخصی غیرمستقیم، از نوع مستقیم استفاده می‌شود:

/?ez gut'im/

من گفتم.

/?ez t'e dim/

من تو را دیدم.

۳-۴. منشأ احتمالی تغییرات زبانی در گویش کرمانجی بیگلر

این تغییرات را می‌توان به دو نوع تقسیم کرد: تغییراتی که تحت تأثیر عوامل درون‌زبانی و ناشی از ساختار همان زبان است، و تغییراتی که تحت تأثیر عوامل بیرون‌زبانی و ناشی از پدیده‌های دیگر، همچون جامعه و زبان‌های مجاور هستند.

۳-۴-۱. عوامل درون‌زبانی

از میان تفاوت‌هایی که در بخش‌های قبل بدان اشاره شد، در دو سطح آوایی و نحوی می‌توان تأثیر عوامل درون‌زبانی را مورد بررسی قرار داد:

الف) تفاوت‌های آوایی

با توجه به اینکه ظاهراً تولید واج سایشی و لب و دندانی /v/ نسبت به واج غلت دولبی واکدار /w/ ساده‌تر است و چنین تغییری از زبان فارسی میانه تا زبان فارسی جدید روی داده است، می‌توان نتیجه گرفت که حداقل یکی از دلایل حذف واج غلت دولبی واکدار /w/ در گویش کرمانجی بیگلر، تأثیر عامل کم‌کوشی در زبان بوده است.

ج) تفاوت‌های نحوی

به نظر می‌آید تنها تغییر ساختار ارگتیو در گویش کرمانجی بیگلر را بتوان به شکل زیر نتیجه تأثیر عوامل درون‌زبانی دانست:

در گویش‌های دیگر کرمانجی فعل لازم در شکل‌های مختلف زمان حال و گذشته و در تمام صیغه‌ها صرف می‌شود و با فاعل نیز مطابقت دارد، اما فعل متعدی فقط در زمان حال این ویژگی را دارد:

/?ez terime mal/

من به خانه می‌روم.

/?ez mmal/

من به خانه رفتم.

/?ez ?av dexume/

من آب می نوشم (می خورم).

اما فعل متعدی در شکل‌های مختلف زمان گذشته، و در صیغه‌های مختلف صرفی حالت ارگتیو کامل و ناقص وجود دارد که در هر دو حالت فعل صرف نمی‌شود و شناسه ندارد؛ در واقع، فعل متعدی در زمان گذشته به‌عنوان یک استثناء عمل می‌کند:

/min gut /

من گفتم.

/ve ?av xar/

شما آب خوردید.

/me tu tnebir/

ما چیزی نبردیم.

با توجه به این مسأله، یکی از دلایل حذف ارگتیو این است که در گویش کرمانجی بیگلر فعل متعدی در زمان گذشته نیز همانند زمان حال و همچون فعل لازم در تمام زمان‌ها با فاعل مطابقت پیدا می‌کند و صرف می‌شود:

/min gut im/

من گفتم.

/ve ?av xarin/

شما آب خوردید.

/me tu tnebirin/

ما چیزی نبردیم.

بنابراین عمل نکردن به یک استثناء (صرف نشدن فعل متعدی در زمان گذشته) متأثر از شکل فعل متعدی در زمان حال و فعل لازم در تمام حالات می‌باشد و این خود می‌تواند علت حذف پدیده ارگتیو در گویش کرمانجی بیگلر باشد.

۳-۴-۲. عوامل برون زبانی

عوامل برون زبان عواملی است که به ساختار زبانی گویش کرمانجی بیگلر مربوط نمی‌شود، بلکه با عوامل خارج از حیطه خود زبان؛ یعنی پدیده‌ها و عوامل محیطی رابطه دارد؛ از جمله

مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر گویش کرمانجی بیگلر می‌توان به زبان‌های مجاور و نیز شرایط مختلف اجتماعی، اقتصادی، میزان قدرت و نفوذ هر یک از گویشوران کرمانجی یا ترکی در حوزه این روستا اشاره کرد.

۳-۴-۲-۱- تأثیر زبان ترکی و فارسی

زبان‌های ترکی و فارسی مهمترین عوامل برون‌زبانی است که باعث تغییراتی در گویش کرمانجی بیگلر شده است.

الف) تفاوت‌های آوایی

در بخش گذشته، حذف واج غلت دولبی واکدار را نتیجه تأثیر عامل کم‌کوشی در زبان معرفی کردیم. شایان ذکر است که این پدیده، به همراه پدیده حذف واج مرکب /xw/ و حذف برخی از واژه‌ها، می‌تواند همزمان تحت تأثیر عدم وجود این واج در زبان‌های ترکی و فارسی نیز باشد. از آنجا که ارتباطات زبانی ساکنان این روستا با ترک‌زبانان و فارسی‌زبانان بسیار گسترده و عمیق بوده است، می‌توان احتمال داد که حذف واج مورد بحث نتیجه نوعی همگون‌سازی با گویشوران زبان‌های مجاور بوده است.

ب) تفاوت‌های ساخت‌واژی

یکی از تغییرات مهم در حوزه ساخت‌واژه، شکل به خصوص کاربرد صفت تفضیلی و عالی است که مورد تحلیل قرار گرفت. همانطور که ذکر شد این کاربرد شباهت کاملی با ساخت‌های تفضیلی و عالی در زبان ترکی دارد و براین اساس می‌توان نتیجه گرفت که تحت تأثیر زبان ترکی روستاهای مجاور قرار گرفت است.

ج) تفاوت‌های نحوی

کاربرد زمان حال استمراری به جای حال ساده و آینده، از بین رفتن ساخت ارگتیو و کمرنگ شدن تمایز ضمایر شخصی و غیرشخصی در گویش کرمانجی بیگلر نیز می‌تواند تحت تأثیر زبان‌های ترکی و فارسی باشد؛ چراکه در زبان‌های ترکی و فارسی نیز زمان حال

استمراری به جای حال ساده و آینده به کار می‌رود. علاوه بر این، در هیچ یک از این دو زبان ساخت ارگتیو و یا تمایز ضمائر شخص و غیرشخصی وجود ندارد.

۴. نتیجه‌گیری

در این مقاله به تفاوت‌های گویش کرمانجی بیگلر با دیگر گویش‌های کرمانجی اشاره شد. حذف شدن برخی واژه‌ها، کم‌رنگ شدن تمایز ضمائر شخصی و غیرشخصی، از بین رفتن ساخت ارگتیو در فعل‌ها و کاربرد حال استمراری به جای حال ساده و آینده از جمله تغییراتی است که این گویش در طول زمان پذیرفته است. به نظر می‌آید تغییرات گویش کرمانجی بیگلر بیشتر تحت تأثیر عوامل برون‌زبانی بوده است. در بین عوامل برون‌زبانی نیز تأثیر زبان ترکی بیش از دیگر موارد است. از این رو، باید گفت زبان ترکی منطقه مؤثرترین عامل در به-وجود آمدن این تغییرات در گویش کرمانجی روستای بیگلر به شمار می‌رود.

کتابنامه

- ترقی اوغاز، حسینعلی. (۱۳۷۹). مقایسه ساخت فعل در کرمانجی خراسان، کردی مهابادی و کردی کرمانشاهی. (پایان‌نامه چاپ نشده کارشناسی ارشد). دانشگاه فردوسی مشهد.
- توحیدی، کلیم الله. (۱۳۵۹). حرکت تاریخی کرد به خراسان در دفاع از استقلال ایران. مشهد: انتشارات واسع.
- جابانی، محمد. (۱۳۸۰). سرزمین و مردم قوچان. تهران: سخن گستر.
- جلایرلان، علی. (۱۳۷۱). بررسی گویش کرمانجی خراسان. (پایان‌نامه چاپ نشده کارشناسی ارشد). دانشگاه تهران.
- رحیمی دوین، حسن. (۱۳۷۰). مقایسه ساختاری زبان کرمانجی و انگلیسی با تأکید بر مطالعه خطاها در نظام عناصر جملات انگلیسی در زبان آموزان مقطع راهنمایی تحصیلی. (پایان‌نامه چاپ نشده کارشناسی ارشد). دانشگاه فردوسی مشهد.
- قلی‌زاده مزرچی، جلال. (۱۳۹۰). آشنایی با ترکی خراسانی. مشهد: انتشارات دامینه.
- مصطفوی گرو، حسین. (۱۳۸۶). بررسی تاریخی نظام آوایی گویش کرمانجی خراسان. مشهد: مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد، شماره ۱۵۹. صص. ۶۷-۳۳.

- Grosjean, F. (1982) *Life with two languages*, Cambridge: Harvard University Press.
- Holmes, J. (2008). *An introduction to sociolinguistics*. (3rd ed.). London: Pearson Education

